

Petra Vidali
Cela ali polliteratura?

Brina Švigelj Mérat, Peter Kolšek: NAVADNA RAZMERJA
Cankarjeva založba, Ljubljana 1998

Prav zanimivo bo videti, katera žirija, tista za kresnika ali tista za nagrado Marjana Rožanca, bo tehtala *Navadna razmerja*. Knjiga pisem – kot se je posrečeno izognil čerem recenzent na zavihku – Brine Švigelj Mérat in Petra Kolška je izvrsten poligon za postavljanje, preskakovanje, podiranje literarnožanrskih ovir. Brez težav se najdejo argumenti za eno ali drugo rešitev, za esejistično (čeprav ima umetnost pisanja pisem druge zakonitosti kot esejistika kar tako, ju družijo tako imenovane esejistične prvine) ali romaneskno pisanje, za fiksijsko ali nefiksijsko umetniško prozo, za čisto literaturo ali za polliteraturo, za pisemski roman ali za zbirko nepovezanih pisem.

Pisem, ki sta jih, on, "Peter", zvečine v Ljubljani, ona, "Brina", v Parizu, pisala od leta 1988 do leta 1995. Njej, Brini Švigelj Mérat, je bilo epistolarno komuniciranje očitno blizu že pred pisemskimi razmerji in pred publicističnimi literarnimi in drugimi pismi iz Pariza. V *Aprilu* (1984) – nekakšnem eksperimentalnem dnevniškem romanu – se vse skupaj začinja s pismom in z naslavljanjem "te pisave" na Klaro, ki je pozneje sicer tudi ena od figur v romanu. Zdi se, da avtorica pač rada konkretizira bralca, da se lahko njena pisava izpisuje šele v takšnem odnosu.

Čeprav dobijo v *Navadnih razmerjih* prostor tudi druge reči, ki se jima dogajajo, je rdeča nit, leitmotiv njunega pisemskega razmerja – ljubezen. Tako kot junaka romana, katerega naslov parafrazirata, markizo du Merteuil in vikonta Valmonta, zanima tudi naša junaka ljubezensko razmerje kot tako, tako kot protagonista Laclosevih *Nevarnih razmerij* (*Les liaisons dangereuses*, 1782) sta tudi junaka *navadnih* nekdanja ljubimca. In povod, nezavedna, a najbrž tudi neuresničljiva želja, ki žene pisca, je osvetlitev, razjasnitev tega razmerja. Sicer so včasih v pismih, pri njem bolj kot pri njej, skozi zasebno optiko sprevidene javne zadeve. Na primer nekaj treznih pogledov na družbeno brbotanje v začetku desetletja. Občasno, včasih v celoti, največkrat pa vmes, so njuna pisma tudi literarna pisma. Ob svojem pisanju spuščata vanje še ravnokar (on Lojzeta Kovačiča) ali stalno (ona Fernanda Pessoa, Ciorana) brane avtorje. A vedno znova se vračata k ljubezni. On, v nasprotju z njeno obsesivno osrediščenostjo, tudi k drugačnim ljubeznim, na primer takšnim do staršev ali otrok.

A še pred to motivno-tematsko enovitostjo opazimo, da kažejo *Navadna razmerja*, kot je pred časom o Bergerjevih z Rožančevo nagrado obdarjenih *Krokijih in beležkah* zapisal Kolšek sam, "naravno stanje izrazito pisateljske govornice" (Književni listi, 17. 9. 1998). Seveda, saj je obema beseda dom. O čemer koli kdor koli od njiju piše, piše z izbranimi, izbrušenimi besedami. Pa tudi celotna strukturiranost knjige pisem je premišljena. Čeprav se zdijo pisma spontana, "navadna", so daleč od naključnosti. Ni jih mogoče poljubno razporejati (brati), ne da bi zgubili celoto. Dejansko pomenijo razmerje – z začetkom, sredino, koncem, z vzponi, padci, suspensom, cikličnostjo.

"Dokaz" za takšno intencionalnost je tudi poznejše soavtoričino priznanje. (Lahko da takšne reči kritike ne bi smele zanimati ali da jih ne bi smeli upoštevati, ker so zunaj horizonta neposrednega branja, a škoditi najbrž ne morejo.) "Ko sem Petru pred desetimi leti predlagala, da bi skupaj napisala nekaj pisemskega," razkriva Brina Švigelj Mérat namen v enem številnih intervjujev, ki so sledili *Navadnim razmerjem* in njenemu romanu *Con Brio* (Književni listi, 17. 9. 1998). V istem zapisu razodeva tudi, da sta si ne le pisala posebej za to priložnost, temveč da sta v ta namen pisala drugače, kot sta to počela sicer: "Kam pa bi prišla, če bi drug drugega tolažila in se trepljala po ramenih, kot to delava v tapravih pismih."

In kot je iz tega "sekundarnega vira", prav tako pa že iz pisem samih tudi razvidno, je pogonska sila naklepnosti in skrbno vzdrževane strukturiranosti predvsem ona, "Brina". Usmerja, zavira, nasprotuje. Čeprav pisemska junaka nista antagonist, čeprav ne delujeta očitno drug proti drugemu, sta vendarle skoraj ves čas vsak na svojem bregu reke (kot bi rekla ona). On – ves čas tarnajoč, skoraj vdan, a v končni fazi razvojni junak, tisti, ki kljub vsemu začenja znova, ona – upajoča, zatrjujoča, da jo najboljše še čaka, a vseh sedem let pravzaprav ista, torej nejunaška junakinja. On – vedno sposoben in pripravljen jasno detektirati in zapisati potek in stanje stvari; ona – vpenjajoča dogodke, kolikor sploh so oziroma se ji zdijo vredni zapisa, v nekakšno tekočo magmo občutenja, ki se ne more izpisati v posameznih sklenjenih, razumno organiziranih spisih. Ona bi najbrž razložila razliko s spolno razliko, kot se prezentira s pisavo, kot naredi to nekajkrat v pismih samih, on bi ji najbrž nasprotoval.

Še en literarni pečat, ob "naravnem stanju izrazito pisateljske govornice", tematski enovitosti in preiščeni strukturi, pa dajejo *Navadnim razmerjem* fiktivni vložki. "Brina" že kmalu po začetku, že v petem pismu, ohrani pa jo do samega konca, uvede v *razmerja* svojo domnevno sosedo Almo. Kot implicitno pove v pismih samih in kot vsi vemo, pač zato, ker zna biti fikcija resničnejša od resničnosti. Nedvomno pa tudi zato, da se izogne neposredni izpovednosti, v katero nosi "Petra". Izmisli si je zrelo žensko, ki išče ljubezen, se ji vdaja in odpoveduje kot Ana Karenina, profesionalno pa se ukvarja z restavriranjem tekstila. In ko se umika pred živo sedanjo ljubeznijo, rekonstruira staro tapiserijo z motivom Amorja in Psihe. Tako uničeno, da pravzaprav ni jasno, kaj je to, kar je med njima, kaj ju žene skupaj in narazen. Ta tapiserija (pojavi se tudi v *Con Briu*) se zdi boljša, izvirnejša pogruntavščina kot Almina zgodba sama. Alma je zasnovana arhetipsko, da ne rečem stereotipno. "Praviš namreč, da gre za 'temnolaso žensko v plapolajoči rdeči obleki'. Hm. Kje sem jo že videl? Je to prikazen iz filma ali iz slike, iz neke Lorcove pesmi? Iz erotičnih blodenj? Ali pa preprosto tako ustreza stereotipni moški predstavi o poželenja vredni ženski, da je povsod tam, kjer v resnici tako in tako nikoli ni?" je 10. 4. 1989 izvrstno, kot vedno, zadel "Peter". Prav zaradi takšne tipskosti "Brinine" izmišljije, še bolj pa zaradi prozorno okornih okoliščin njenih srečevanj z Almo, je težko verjeti, da se je "Petru" posvetilo, da Alme v resnici ni,

šele po sedmih letih. Ni mogoče po tihem sodeloval v igri, ki jo je spregledal, pa smo bralci, kaj bralci, jaz, bralka, tista, ki se mi ni posvetilo? Kakor koli, Alma je, kljub preočitni eksemplaričnosti, morda pa ravno zaradi nje, dosegla izbrani cilj – ubesediti tisto, česar o ljubezni ni mogoče povedati direktno, in provocirati razmišljanje o njej. "Peter" nasede in potem izpiše nekaj odličnih ljubezenskih minitraktatov, kakršen je na primer tisti o čudni dialektiki ljubezni in (ne)zvestobe (28. 5. 1991). Kot Almin antipod, ljubljanski, in resničen, neizmišljen, kot vse, kar prihaja v *Navadnih razmerjih* od tod, je "skupni prijatelj K.". "Peter" občasno opisuje etape njegove ljubezenske usode, pri tem pa je vnaprej jasno, tako kot se obadva strinjata, da K. ni ustvarjen za ljubezensko življenje, ampak za samoto. Me pa prav zanima, ali je tudi vpeljava K.-ja plod naklepnih naprezanj po simetriji. "Brina" res vztrajno sprašuje po njem. Če je tako, so *Navadna razmerja* še bolj nenaključna, kot sem mislila. Sicer pa velja zgornja ocena Almine "vložne zgodbe" in njenih učinkov tudi za *Navadna razmerja* v celoti. Še enkrat, čeprav se mi zdi njeno početje večkrat preočitno in preveč pomenljivo, hkrati pa včasih prazno, in čeprav si bom veliko bolj zapomnila njegova pisma – "Petrove" esejistične pasaje so po mojem najboljši del *Navadnih razmerij* –, je prav ona, prav takšna, najzaslužnejša za uspešen končni rezultat eksperimenta. Vsekakor bi bilo škoda, če bi *Navadna razmerja* zaradi žanrske mejnosti, nečistosti pri žirijah, omenjenih na začetku, ne uspela.